

ALBIN IGLIČAR

Teme iz sociologije prava

(ČZ Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 1991)

Ker je pravo zagotovo eden izmed najpomembnejših družbenih pojavov, bi bilo vsakršno zapostavljanje njegove vloge v družbi (in v političnem sistemu) neumestno. S proučevanjem družbenih virov in pogojev prava na eni strani in učinkov prava na družbeno življenje po drugi strani se sociologija še posebej vključuje v raziskovanje pravnih odnosov. Skupaj s pravno teorijo, ki proučuje pravne norme in filozofijo prava, osredotočeno na pravne vrednote, tako (lahko) sociologija prava v mnogočem prispeva k čim bolj celoviti podobi prava. S svojo najnovejšo knjigo s tega področja je avtor dr. Albin Igličar še poglobil in izpopolnil proučevanje omenjenih vzajemnih odnosov družba – pravo – družba.

Kot kaže že sama razčlenitev knjige na osem vsebinskih sklopov, si avtor prizadeva podrobno analizirati predvsem sociologijo prava kot znanstveno disciplino, ekonomsko podlago prava, interesni vidik prava, politično razsežnost pri oblikovanju in izvrševanju pravnih norm, pravne institucije, procese podružbljanja prava, družbene spremembe in vloge prava ter pravniške poklice in pravno kulturo. Vsakemu od teh osmih delov sta dodana referenčna literatura in povzetek, kar omogoča bralcu nadaljnji študij in možnosti primerjav stališč, hkrati pa daje tudi natančen vpogled v avtorjeve poudarke. Še posebno vrednost in veljavo knjigi pa dajejo empirični podatki njegovih in drugih raziskav, na katere se avtor izdatno opira pri preverjanju svojih hipotez. Dr. Igličar si tako ne samo prizadeva, ampak tudi sam uporablja sociološke metode in raziskovalne tehnike pri proučevanju pravnih pojavov.

Avtor navaja in analizira tudi vrsto raziskovalnih problemov sociologije prava, kot so npr. proučevanje razmerja: vrednote – pravna institucionalizacija – oblike organiziranosti; predhodno proučevanje ekonomskih, socialnih in političnih okoliščin, v katere posegajo pravne norme; zakonodajni eksperiment; razmerje med normativnim in stvarnim; vzroki in posledice pravnih pojavov, itd. Detajlno predstavljena stališča najpomembnejših teoretikov (Durkheim, M. Weber, Gurvitch) so pregledna, avtor pa jih tudi sooča in z njimi polemizira. Prav tako ne pristaja na že od ustanovitelja sociologije prava (Eugena Ehrlicha) postavljeno enostransko tezo, da je le sociologija prava resnična znanost o pravu, druge pravne discipline pa so samo strokovnotehnične narave. Prvi del knjige bi bil nepopoln, če ne bi vseboval tudi prikaza začetkov sociologije prava na Slovenskem (Goričar, Žun), metodoloških iskanj in nekaterih raziskovalnih dosežkov.

Najskromnejši po obsegu, ne pa tudi po pomenu, je drugi del knjige z naslovom Ekonomska baza kot osnova prava, ki opisuje delo, lastninske odnose in pravno institucionalizacijo lastninskih razmerij. Skoncentriranemu in točnemu prikazu razvoja lastninskih razmerij skozi zgodovino in kritiki modela družbene lastnine bi bilo mogoče dodati edinole krajši povzetek problemov privatizacije in denacionalizacije lastnine v dosedanjih t.i. realsocialističnih državah, čeprav so na teoretični ravni nakazani (institucionalizacija delniške družbe, lastninski posegi socialne države itd.). Avtorjevo dolgotrajno ukvarjanje s problematiko interesov je razvidno v tretjem delu knjige, ki govori o interesni podstati prava. Verjetno je to ena najbolj konciznih razprav pri nas o zgodovinsko interesnem vidiku zakona in o interesnih konfliktih in pravu. Usklajevanje posameznih, skupnih in splošnih interesov kot socialna podlaga pravotvorne dejavnosti je v knjigi lepo prikazano tudi pri normativnem urejanju interesov v lokalni skupnosti. Kje so glavni družbeni vzroki za t.i.

»krizo zakona« v sodobnosti, kako lahko poteka razreševanje interesnih konfliktov in kakšna je vloga prava pri tem, so samo nekatera vprašanja, s katerimi se zelo uspešno ukvarja avtor v tem delu knjige.

Še bolj blizu politološki problematiki je četrti del knjige z naslovom Vloga politične nadstavbe pri oblikovanju in izvrševanju pravnih norm. Za politični sistem in še posebej njegovo delovanje je zlasti pomembno razmerje med pravom in politiko, ki ga avtor izvrstno razčlenjuje z naslednjih vidikov: pravo kot sredstvo politike, politika kot določevalec vsebine prava, relativna samostojnost prava in pravno racionaliziranje ter omejevanje politike. Ker imajo v parlamentih odločilno vlogo pri sprejemanju zakonov politične stranke in interesne skupine, jih avtor posebej izpostavlja. Interesne skupine prakticirajo v zakonodajnem procesu različne načine delovanja (priprava zakonskega predloga s strani interesne skupine, neposredni stiki skupin s poslanci, povezovanje več interesnih skupin s poslanci, povezovanje več interesnih skupin, oblikovanje javnega mnenja, poslanci kot člani interesnih skupin, vpliv na oblikovanje zakonskih predlogov v vladi oziroma upravnih organih), kar je zagotovo vse bolj prisotno in zanimivo tudi pri nas z uveljavljanjem parlamentarnega sistema. V ta del knjige je avtor zelo inovativno vključil tudi problematiko državne blaginje, civilne družbe in pravne države. Po njegovem mnenju so osnovni elementi civilne družbe – pluralizem, neodvisna javnost in zakonitost. Pravno državo označuje vezanost državnih organov na ustavo in zakone, usklajenost vsebine zakonov z »modernim naravnim pravom« ter priznavanje lastninskega in političnega pluralizma ter načela delitve oblasti. Avtor pojasnjuje v tem delu knjige tudi razlike med legalnostjo in legitimnostjo, pomen strankarskih programov za zakonodajo, pa tudi posledice političnih deklaracij za pravni sistem (npr. o suverenosti).

Pravna institucionalizacija, ki pomeni relativno trajen, družbeno znan in varovan sistem odnosov vlog in norm, v katerem nastaja in se izvršuje pravo, je predmet petega dela knjige. Najprej je obdelano nastajanje prava, oblikovanje zakonov, zakonodajni proces in javnost v zakonodajnem procesu ter predstavniška telesa. V nadaljevanju pa se avtor posveča izvrševanju prava (načini

izvrševanja pravnih norm, socialnokontrolna vloga upravnih organov, socialne funkcije pravosodja), pri čemer ne pozablja niti na državljansko nepokorščino. Šesti del knjige zajema pod naslovom Procesi podružbljanja prava naslednje tematike: načine seznanjanja s pravom oz. zakoni in poznavanje prava v Sloveniji, pojav in koncepcijo socialnega prava, podružbljenost prava v procesu nastajanja ter vzroke neskladja med normativnim in stvarnim (pravno poseganje v družbene odnose, ki niso primerni za pravno urejanje, neupoštevanje objektivnih zakonitosti družbene strukture in dinamike, normativni idealizem, različnost dejanskega subjekta sprejemanja splošnih družbenih in pravnih odločitev od normativno predvidene, odsotnost izvrševanja pravnih norm kot družbene vrednote, razširjenost odgovornosti v celotni družbi, konflikti med interesi itd.).

Družbeni vzroki za normativne spremembe (pravni voluntarizem in idealizem, določanje namenov normativnih sprememb, panjuridizacija odnosov v družbi) ter razvoj jugoslovanskega pravnega sistema po letu 1945 so tema sedmega dela knjige. Specifično težo tega dela knjige povečuje razgrinjanje družbene pogojenosti oblikovanja in uresničevanja pravic človeka in pravno urejanje ekonomske migracije. Osmi del knjige je posvečen pravniškim poklicem in pravni kulturi in zajema naslednje značilne oddelke: družbena vloga sodnika, pravna pomoč, vloga pravnikov pri formuliranju in interpretiranju prava ter poklicno moralo pravnikov (profesionalna etika). Zanimiv je tudi primerjalni prikaz pravniškega študija v Sloveniji, v Avstriji in v ZDA.

Že po tem skromnem prikazu sodeč gre za zelo izčrpno, poglobljeno in aktualizirano knjigo, ki obravnava sociologijo prava. Praktično delovanje pravnih institucij, procesi pravnega odločanja v zakonodajnih telesih, pravni procesi pri upravnem ter sodnem odločanju, vpliv interesov na strukturo pravnega sistema in njegovo delovanje, oblikovanje pravne kulture in procesi pravne socializacije ter delovanje pravniškega poklicnega sloja so nekatere bistvene sestavine pri nujnih raziskovanjih sociologije prava kot znanstvene veje. Knjiga Teme iz sociologije prava dr. Albina Igličarja, ki jih znanstveno, teoretično in empirično, fundirano obravnava, ni namenjena samo pravni-

kom, ampak tudi drugim družboslovcem, npr. politologom in ekonomistom, za razumevanje pomembnega segmenta družbe-prava.

Marjan Brezovšek

BOGDAN DENIĆ

Kriza jugoslovanskega socializma

(Avgust Cesarec, Zagreb, 1990, str. 217)

V začetku leta 1990 je pri zagrebški založbi August Cesarec izšel hrvatskosrbski prevod knjige Bogdana Denića *Kriza jugoslovanskega socializma*. Na prvi pogled se zdi logično vprašanje, kakšen smisel ima že sam naslov dela, prevedenega pri nas komaj nekaj mesecev po prvi ameriški izdaji, pa tudi nekaj mesecev pred koncem nekega obdobja v jugoslovanski zgodovini, ki se je imenovalo socializem. Vendar pa avtor sam pojmuje socializem veliko širše od običajnih političnih oznak za tip ureditve, kakršna je bila v Jugoslaviji po letu 1945. Ne omejuje ga le na tisto, kar se je tako imenovalo v našem političnem jeziku. Na takšno pojmovanje socializma je pomembno vplival ameriški pojmovni okvir, kjer se pod socializmom razume socialistična usmeritev zahodnega tipa. Tako tudi Bogdan Denić razume pojem socializma in pri tem meni, da ni socializma, če ta ni demokratičen (str. 198). Avtor tudi zase pravi, da je večino svojega življenja preživel kot »angažiran aktivni demokratični socialist in kritični marksist« (str. 8); sam verjame, da je ljudski in demokratično ukrojeni socializem najboljša rešitev za Jugoslavijo.

Ko analizira predvsem jugoslovanske razmere ob koncu osemdesetih let, pravzaprav razširja temo svojega zanimanja in prikazuje

temeljne razvojne lastnosti Jugoslavije od njenega nastanka. Močno pa je tudi njegovo nagnjenje k napovedovanju možnega razvoja dogodkov na teh tleh. Knjiga je seveda napisana za ameriške bralce, kar je bistveno določalo tudi njeno vsebino. Za nas so to dobro znana, vendar zelo pregledno prikazana dejstva in njihove izrazito objektivne in nepristranske (čeprav ne tudi vrednostno nevtralne) interpretacije. V tem je tudi poglavitna vrednost te knjige za jugoslovanske bralce; omogoča jim, da se vsaj za trenutek »dvignejo« na položaj nevtralnega ameriškega bralca.

Že v predgovoru profesor Denić opozarja, da je Jugoslavija bistveno drugačna država – od vseh ostalih komunističnih – vzhodnoevropskih. Pripominja, da niti State department ne uvršča Jugoslavije v okviru, ki jih zamenjuje politični pojem vzhodne Evrope. Opisuje, kako so se jugoslovanske reforme – za razliko od ostalih – začele že pred tridesetimi leti. Poleg tega je bistvena razlika tudi v decentralizaciji upravljanja s političnimi posli, kar je, čeprav je bilo oblikovano le kot surogat demokracije, vendar omogočilo visoko stopnjo samostojnosti gospodarstva in družbenih institucij. Zato je Jugoslavija idealni »laboratorij« za spremljanje možnih dometov reform. Jugoslavija je razen tega bila in ostala najbolj odprta država med enopartijskimi državami; njeni poskusi, da uresniči delavsko participacijo in samoupravljanje, bodo dragocena izkušnja vsem tistim postkomunističnim ureditvam, ki sedaj poudarjajo enake zahteve (npr. Poljska). Čeprav je bila Jugoslavija enopartijska država, je bolj od vseh drugih ureditev razbila Leninov tip partije. Že leta in leta, pravi Denić, v Jugoslaviji praktično ne deluje demokratični centralizem v okviru ZKJ, ni partijskega monolitizma, spopadi znotraj stranke pa so postali javni. Ko Denić analizira izkušnje Jugoslavije po Titu, opozarja na »drugo skrajnost«, namreč, da je maksimalna decentralizacija pripeljala do položaja, v katerem nihče ne odgovarja za napake. Za to decentralizacijo so trije temeljni razlogi: a) Titova smrt, b) odhod revolucionarne elite, ki je bila v vsem povojnem obdobju kohezivni element, c) prihod na oblast politikov, ki so oblikovani po meri potreb republike, ne pa federacije.

Denić govori v prid ZKJ in napoveduje, da bo imela pomembno vlogo v procesu